

TÜRKİYE'NİN BEŞERÎ COĞRAFYASI

NÜFUS

Nüfus, belirli bir yerde yaşayan insan sayısını ifade eder.

NÜFUS ARTIŞI

Doğum oranı ile ölüm oranı arasındaki fark **nüfus artışı**nı gösterir. Bir ülkede doğum oranı fazla, ölüm oranı az ise nüfus artışı meydana gelir. Ölüm oranı doğum oranından fazla olursa, nüfusta azalma meydana gelir. Genellikle az gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı fazla, gelişmiş ülkelerde ise nüfus artış hızı azdır.

- Nüfus artış hızı kalkınma hızından yüksek ise, ülkenin gelişimi yavaşlar veya geriler.
- Nüfus artış hızı kalkınma hızından düşük ise, ülkenin gelişimi artar.

Nüfus artışının olumlu sonuçları olduğu gibi, olumsuz sonuçları da olabilmektedir.

TÜRKİYE'DE NÜFUS SAYIMLARI VE SONUÇLARI

Nüfusla ilgili bilgiler, genellikle nüfus sayımı sonuçlarından elde edilir. Bu sayımlarla nüfusun sayısı, meslek grupları, yaş durumu, eğitim, ailedeki nüfus sayısı, kadın - erkek nüfusu, nüfus artış hızı gibi bilgiler elde edilebilir. Türkiye'de ilk nüfus sayımı 1927 yılında, en son nüfus sayımı ise, 22 Ekim 2000 tarihinde yapılmıştır.

- 1927 - 2000 yılları arasında nüfus yoğunluğu ve miktarı sürekli artmıştır.
- 1927 yılında 13,6 milyon olan nüfus, 1997 yılında 62,8 milyona yükselmiş, 2000 yılındaki son sayımda 70 milyon civarında olmuştur.

- Nüfus artış hızı en az 1940 - 1945 yılları arasında, en fazla 1955 - 1960 yılları arasında gerçekleşmiştir.

TÜRKİYE'DE NÜFUSUN DAĞILIŞI

Türkiye'deki coğrafi bölgeler, bölümler ve yöreler arasında nüfus miktarı ve yoğunluğu yönünden önemli farklar bulunmaktadır. Türkiye'de nüfusun farklı dağılışında etkili olan faktörler şunlardır:

1. Fiziki Faktörler

a. İklim özellikleri: Ülkemizde nüfusun yoğun olduğu yerlerin, genelde kıyı bölgeler olmasında ılıman iklimin büyük etkisi vardır. Kurak ve kışları aşırı soğuk geçen yerlerde nüfus fazla yoğun değildir.

b. Yerşekilleri: Ülkemizde yüksek ve engebeli yerlerde nüfus azdır. Doğu Anadolu Bölgesi, Taşeli plâtosu, Menteşe yöresi gibi yerler bunlara örnek verilebilir.

c. Toprak özellikleri: Verimli toprakların bulunduğu alanlar (Çukurova, Gediz, B. Menderes) nüfusça kalabalık iken, Tuz Gölü çevresi gibi yerlerde verimsiz topraklar olduğundan nüfus çok azdır.

2. Beşeri Faktörler

a. Sanayileşme: Bütün Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de, sanayileşmenin arttığı yerlerde nüfus yoğunluğu artmıştır. İstanbul, İzmit, Adapazarı, Bursa, Adana ve İzmir buna örnektir.

b. Tarım: Tarımın geliştiği yerler yoğun nüfusludur. Çukurova, Gediz, Bafra ve Çarşamba ovaları çevresi gibi.

c. Yeraltı kaynakları: Madenlerin veya enerji kaynaklarının işletilmesinde yoğun nüfusa ihtiyaç olduğundan, bu alanlarda da nüfus fazladır. Zonguldak, Soma, Elbistan buna örnektir.

d. Turizm: Ülkemizde, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki merkezlerde turizmden dolayı nüfus yoğunlaşmıştır.

e. Ulaşım: Ulaşım yolları kavşağında bulunan illerimizin nüfusu artmıştır. Eskişehir, Ankara, Kayseri, İstanbul gibi illerin gelişmesinde, ulaşım yolları üzerinde bulunmaları da etkili olmuştur.

NÜFUS YOĞUNLUĞU

1. Aritmetik Nüfus Yoğunluğu

Bir ülke veya bölgedeki toplam nüfusun, o ülke veya bölgenin yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilen sayıya, **aritmetik nüfus yoğunluğu** denir. Türkiye'nin aritmetik nüfus yoğunluğu, 2000 yılında gerçek alana göre 83,3 iz düşüm alana göre 87,5'tir.

Ancak, bu yoğunluk çok kaba olarak nüfusun dağılışını gösterir ve sadece ülkelerin nüfus yoğunluklarını kıyaslamak için kullanılır.

2. Tarımsal Nüfus Yoğunluğu

Bir ülkede veya herhangi bir sahada, tarım ve hayvancılıkla geçinen nüfusun, tarımsal alana bölünmesiyle elde edilen nüfus yoğunluğuna **tarımsal nüfus yoğunluğu** denir. Bu yöntem, aritmetik nüfus yoğunluğuna göre, daha gerçekçidir. Genel olarak, tarımsal nüfus yoğunluğu, dağlık alanlarımızda fazla, geniş tarımsal ovalarımızda ise düşüktür.

3. Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu

Toplam nüfusun, ekili - dikili alanlara bölünmesiyle ortaya çıkan yoğunluğa **fizyolojik nüfus yoğunluğu** denilmektedir.

TÜRKİYE NÜFUSUNUN ÖZELLİKLERİ (NÜFUS YAPISI)

Bir lke nüfusunun cinsiyet, yaş, eğitim, ekonomik durumu gibi özellikleri o ülkenin nüfus yapısını gösterir.

1. Nüfusun yaş grupları ve cinsiyetlere göre dağılımı

• Nüfusun yaş durumu

Nüfus, yaş gruplarına göre, **genç**, **olgun** ve **yaşlı** olmak üzere 3 kısıma ayrılır.

0 - 14 → Genç nüfus

15 - 64 → Olgun nüfus

65 + ... → Yaşlı nüfus

Bu sınıflamaya göre, Türkiye nüfusunun 1990 yılında yaş gruplarına göre dağılımı şu şekildedir:

Yaş Grubu	Toplam nüfus içinde oran (%)
0 - 14	36,2
15 - 64	59,7
65 ve üzeri	4,1

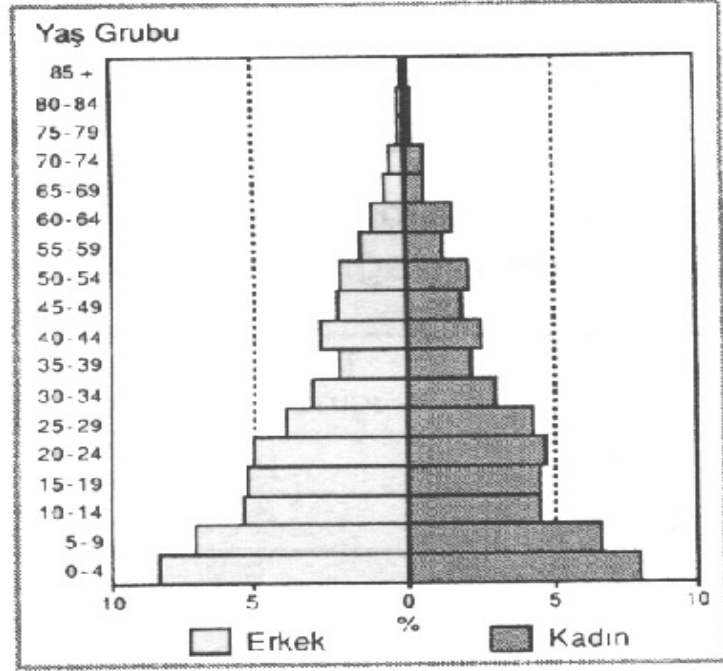
Buna göre, ülkemizde genç nüfus fazla, yaşlı nüfus azdır. Bunun en önemli nedeni olarak doğum oranının fazlalığı söylenebilir.

Türkiye’de, 0 - 14 yaş grubundakilerin fazla olması beslenme, giyinme ve eğitim ihtiyaçlarının gözönüne alınması gerektirmektedir. Bu alanda yapılan yatırımlara **demoğrafik yatırımlar** denir.

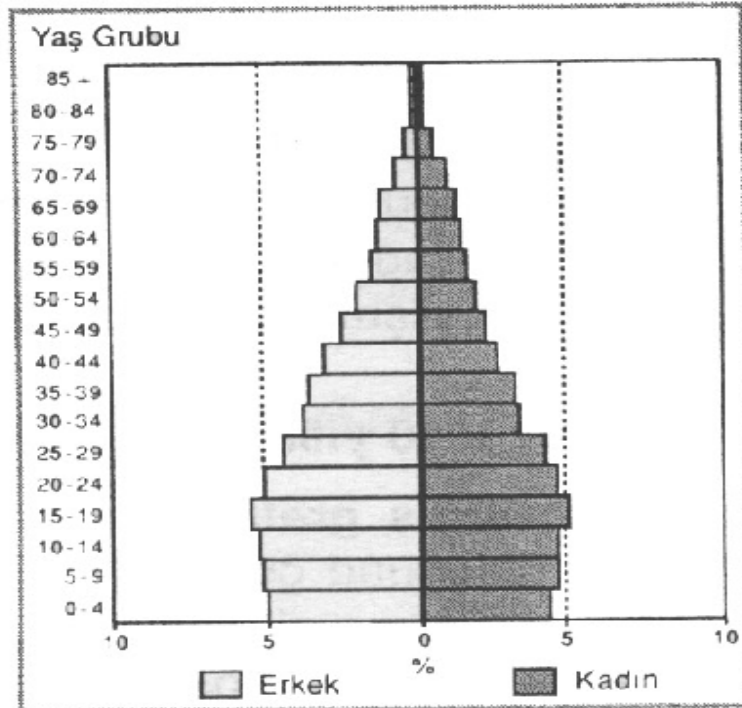
alışan nüfusun, bakımına muhtaç olduğu için, 0 - 14 ile 65 ve üzeri yaş grubuna aynı zamanda **bağımlı nüfus** denilmektedir. Bağımlı nüfus oranı, gelişmiş ülkelerde az iken, az gelişmiş ülkelerde fazladır.

Türkiye’de 1955 ve 2000 yılları nüfus grafikleri

1955 yılı Türkiye nüfus grafiği: Bu grafik, Türkiye'nin gelişmekte olduğunu gösterir. 0 - 4 yaş grubunun oluşturduğu tabanın çok geniş olması, doğum oranının çok yüksek olduğunu göstermektedir.

2000 yılı Türkiye nüfus grafiği: Bu grafikten de, Türkiye'nin gelişmekte olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, 0 - 4 yaş grubu, 1955 yılına göre daha dardır. Bu da ülkemizde doğum oranının azaldığını göstermektedir.

• Nüfusun cinsiyet durumu

1945 yılındaki sayıma kadar, ülkemizde kadın nüfusunun erkek nüfustan daha fazla olduğunu görüyoruz. Bu durumda, Kurtuluş Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı tehlikesi etkili olmuştur. Fakat, 1945'ten sonra erkek nüfusu kadın nüfusunu geçmiştir. Şu anda erkek nüfus % 1,2 oranında fazlalık gösterir.

Türkiye'de dışarıdan göç alan İstanbul, Ankara, İzmir gibi merkezlerde erkek nüfus fazla iken, dışarıya göç veren Trabzon, Tokat, Yozgat gibi merkezlerde kadın nüfusu daha fazladır.

2. Aktif Nüfus

Aktif nüfus, çalışan nüfus veya faal nüfus olarak da adlandırılır.

15 - 64 yaş arasındaki nüfusa **çalışma çağındaki nüfus** denilmektedir. Bu nüfusun hepsi bir işte çalışmaktadır. Çalışabilecek yaştaki nüfus içinde, çalışan nüfus oranı ne kadar çoksa, işsizlik oranı o kadar azdır. Genellikle, sanayileşmiş ve buna bağlı olarak gelişmiş ülkelerde işsizlik az iken, az gelişmiş ülkelerde işsizlik fazladır.

3. Çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı

Ekonomik faaliyetler üç büyük gruba ayrılır. Bunlar

- **Tarım** (Tarım, hayvancılık, ormancılık, vs.)
- **Sanayi** (Endüstri, madencilik, vs.)
- **Hizmet** (İnşaat, ticaret, turizm, vs.) sektörleridir.

Az gelişmiş ülkelerde, toplam çalışan nüfusun % 90'a yakını tarımsal nüfus özelliği taşır.

Gelişmiş ülkelerde ise tarımsal nüfus % 10 civarındadır. Diğer nüfus, hizmet ve sanayi sektöründe çalışmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan nüfus, gelişmiş ülkelere göre daha azdır.

Yıllar	Tarım Sek.	Sanayi Sek.	Hizmet Sek.
1927	89.6	5.6	4.8
1935	79.9	7.8	12.3
1945	73.7	8.5	17.8
1955	77.4	6.7	15.9
1960	74.9	7.5	17.6
1965	71.9	7.9	20.2
1970	70.2	10.2	19.6
1975	65.1	11.5	23.4
1980	62.5	11.6	25.9
1985	58.5	13.0	28.5
1990	50.5	13.4	36.1
2000	48.0	13.5	38.5

Türkiye’de nüfusun 1927 - 2000 yılları arasındaki sektörel dağılımı.

Sanayi ve hizmet sektöründeki nüfusun büyük bölümü, Marmara Bölgesi’ndeki Çatalca - Kocaeli ve Güney Marmara bölümlerinde yoğunlaşmıştır. İzmir, Ankara, Eskişehir, Adana, Mersin, Zonguldak, Ereğli, Karabük, Gazi Antep, Kayseri, Denizli, Konya gibi illerde sanayi nüfusu yoğundur.

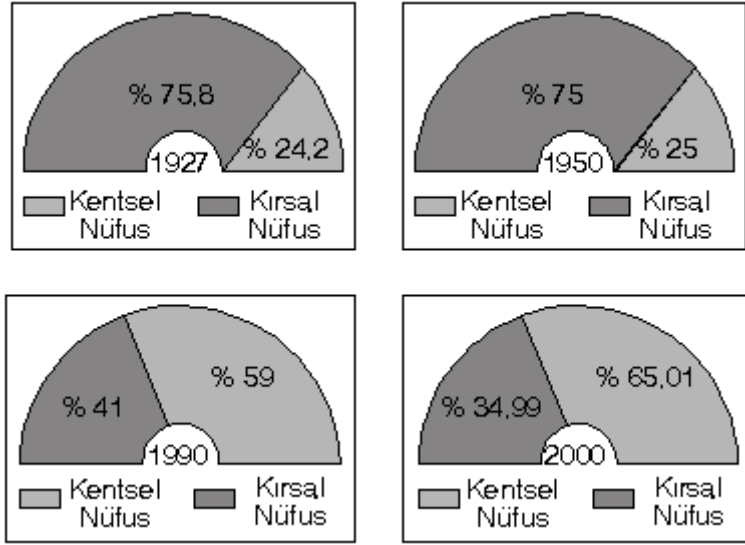
4. Nüfusun Eğitim Durumu

6 yaşını bitiren nüfusa, tüm Dünya’da eğitim vermeye çalışılır. Eğitim okur - yazarlık, ilköğretim, lise ve üniversite olmak üzere sınıflandırılabilir.

1990 yılına göre, Türkiye’deki faal nüfusun % 55'e yakınını ilkokul mezunları, % 7,4'e yakınını okur - yazar, % 5'e yakınını ortaokul ve lise mezunları, % 4'ünü de üniversite mezunları oluşturmaktadır.

5. Nüfusun Kırsal - Kentsel Durumu

Türkiye’de nüfusu 10.000'den az olan yerleşmelere kır nüfusu, fazla olan yerleşmelere de **kent nüfusu** denilmektedir.

2000 yılındaki sayımda kent nüfusu % 65,01'e ulaşmıştır. Bu sonuç, ülkemizde sanayi ve hizmet sektöründe çalışan nüfusun arttığını göstermektedir. Yukarıdaki grafikler, Türkiye'nin kentsel ve kırsal nüfus değişimlerini daha iyi ifade etmektedir. Dikkatle inceleyiniz.

NÜFUS HAREKETLERİ (GÖÇLER)

İnsanların, doğdukları yerden başka yerlere geçici ya da sürekli olmak üzere taşınmasına **göç** denir.

A. İÇ GÖÇLER

Ülke içerisinde, nüfusun yer değiştirmesine **iç göç** denir. İç göçlerle bir ülkenin toplam nüfusunda değişme olmaz. Sadece, bölgelerin ve illerin nüfusunda artma ya da azalma meydana gelir.

İç göçler, **sürekli ve mevsimlik göçler** olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Sürekli İç Göçler

Ülke içerisinde yer değiştiren insanların, göç ettikleri yerlere yerleşmesiyle gerçekteşir. Türkiye'de, Cumhuriyetin başlangıcından günümüze kadar, özellikle kırsal alanlardan kentlere doğru hızlı bir göç olayı görölmektedir.

İç göçün nedenleri

- Kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışı
- Miras yoluyla tarım alanlarının daralması ve ailelerin geçimini karşılamaması
- Tarım alanlarının yetersiz gelmesi ve erozyonun artmasıyla toprağın verimsiz hale gelmesi
- Tarımda makineleşmenin artması ve buna bağlı olarak tarımsal işgücünün azalması
- Kırsal kesimde iş imkanlarının sınırlı olması
- Ekonomik istikrarsızlık ve sosyal problemler
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği
- İklim ve yerşekillerinin olumsuz etkileri
- Kentlerde sanayinin gelişmiş olmasından dolayı iş olanaklarının fazlalığı
- Kentlerde eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlığı

İç göç, özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerindeki illerde daha fazla olmaktadır.

Yüksek oranda göç alan şehirlerin başlıcaları şunlardır:

İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Şanlı Urfa, Antalya, Mersin, Konya, Samsun, Gazi Antep, Diyarbakır gibi illerdir. İç göç, ülkemizde özellikle sanayileşmiş merkezlere daha fazla olmaktadır.

2. Mevsimlik İç Göçler

Kırsal kesimdeki bazı ailelerin büyük şehirlere, tarımın yoğun olarak yapıldığı yerlere, yaz turizminin geliştiği yerlere bir müddet çalışmak üzere göç etmeleri ile gerçekleşir.

Yaylaya çıkma olayı da mevsimlik göçler içerisinde yer alır. Mevsimlik göçlerle Adana, Mersin, Hatay, Aydın, Muğla, Antalya gibi merkezlerde, yaz ile kış mevsimleri arasındaki nüfus miktarlarında önemli değişimler olmaktadır.

B. DIŞ GÖÇLER

Bir ülkeden diğer bir ülkeye yapılan göçlere dış göç denir.

Dış göçler ve Türkiye

Ülkemize 1923 - 1989 yılları arasında çoğu Balkan ülkelerinden olmak üzere 2,2 milyon göç olmuştur. Bu sayı nüfusumuzun % 5'ini oluşturur.

1950'den sonra, başta Almanya olmak üzere yurt dışına işçi gitmeye başlamıştır. Bugün Fransa, Belçika, Hollanda, İngiltere, İsveç, ABD, Avustralya, Libya, S. Arabistan, Kuveyt ve Orta Asya ülkelerinde işçilerimiz bulunmaktadır.

Yıllar	Gönderilen işçi sayısı
1961 - 1964	109 205
1965 - 1969	241 056
1970 - 1974	459 321
1975 - 1979	76 453
1980 - 1986	317 847

1961 - 1986 yılları arasında Türkiye'den yurtdışına yapılan resmi işçi göçü

Türkiye'den yurt dışına göç sonucunda;

- Ülkemize giren işçi dövizini artmıştır.
- Ülke turizminin gelişmesi sağlanmıştır.
- Türk ticaretinin yaklaşık % 20 sine kaynak sağlanmıştır.
- Artan nüfusun işsizlik sorununa kısmen çözüm bulunmuştur.

YERLEŞME

İnsanların, çok farklı türdeki konutlarda, yaşamlarını toplu ya da dağınık şekilde sürdürmelerine yerleşme denir.

YERLEŞME ÇEŞİTLERİ

A. KIRSAL YERLEŞME

Türkiye'de, nüfusu 10.000'in altında olan yerleşmelere denmektedir. Kırsal yerleşmeleri, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin birlikte yapıldığı ya da ön plana çıktığı yerleşmelerdir. Kırsal yerleşmelerin bazılarında yerleşik hayat tarzı (köy gibi), bazılarında konar - göçerlik veya yaylacılık gibi yarı yerleşik tarz görülür.

Kırsal kesimde yerleşmeler toplu ve dağınık olmak üzere ikiye ayrılır.

Toplu Yerleşme: Evlerin birbirine yakın olduğu yerleşme biçimidir. Suyun az olduğu yerlerde ve arazinin düz olduğu ovalık alanlarda insanlar toplu olarak yerleşmişlerdir. Türkiye'de İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde su kaynakları az olduğu için toplu yerleşmeler fazladır.

Dağınık Yerleşme: Suyun (yağışların) bol olduğu yerlerde, arızalı ve eğimli bölgelerde, evlerin birbirinden uzak olduğu bahçeler içerisinde insanlar dağınık olarak yerleşmişlerdir. Türkiye'de **Karadeniz Bölgesi,**

dağınık yerleşmenin en yaygın olarak görüldüğü yerdir. Dağınık yerleşmede su fazlalığı ve yerşekillerinin engebeliliğı etkilidir.

Kırsal yerleşme çeşitleri

a. Köy altı yerleşmeleri: Çiftlik, mezra, kom, divan, oba, yayla gibi yerleşmelere denir. Bunlar köylerden küçüktür. Daha çok, hayvancılık amaçlı veya yazları serinlemek amacıyla kurulmuştur. Doğu Anadolu, G. Doğu Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde yaygındır.

b. Köyler

c. Bucak ve nahiyeler

Kırsal meskenlerin yapımında kullanılan malzemeler doğal çevre ile yakından ilişkilidir.

Çevrede taş malzemeler yaygınsa konutlarda taş kullanılır. Ormanlık yörelerde meskenlerde daha çok ahşap kullanılır. Taş ve ahşap malzemenin bulunmadığı yarı kurak bölgelerde, meskenlerde kerpiç malzeme kullanılır.

- **Taş meskenler:** Köylerimizde çok rastlanan mesken tiplerinden biri olup, daha çok **Akdeniz, Ege ve Doğu Anadolu** bölgelerinde rastlanır.
- **Ahşap meskenler:** Ahşap köy meskenlerinin en yoğun olduğu yerler ormanlık yörelerimizdir. Daha çok, **Karadeniz, Akdeniz, Ege ve Güney Marmara**'da yaygındır.
- **Kerpiç meskenler:** Ülkemizde **İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu** bölgelerinde yaygın olarak görülür.

B. KENTSEL YERLEŞME (ŞEHİRLER)

Türkiye’de, nüfusu 10.000 den fazla olan yerleşmelere kentsel yerleşme denmektedir. 1935'e kadar nüfusun % 80'i köylerde otururken, kent nüfusu % 20'sini oluşturuyordu. 2000 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre, ise nüfusun % 65,01'i kentlerde % 34,99'u kırsal kesimde toplanmıştır.

Türkiye’de **kentleşme hızı sanayileşme hızından daha yüksektir.** Bu durum gecekondulaşma gibi bir çok problemi beraberinde getirmiştir. 1997 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, kentleşme oranının en yüksek olduğu bölge **Marmara**’dır. Bu durum, bölgenin çok göç aldığı ve sanayileşmede ileri gittiğini gösterir. Marmara’yı, Ege, İç Anadolu, Akdeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri takip eder. Kentleşme oranı en az **Karadeniz Bölgesi**’nde görülür.